

процеса, догађаја и појава, али право биће његовог романа је када се радња са светскоисторијских кретања спусти на план људске судбине, људских врлина и мана, хтења и страхова и на онај невидљиви и недодирљиви простор појединачне и колективне људске подсвести, када се на кожи бића оцртавају страхови и туге предака, њихова искуства и жеље и њихов сан о животу, свету и трајању.

Тада се роман претвара у јаук.

Милан МИЦИЋ

ЈЕДИНСТВЕНИ ГЕСТ НЕОТУЂЕЊА

Божидар Мандић, *Лоцц њисац*, Тиски цвет, Нови Сад 2019

Роман, или *ѡексѡ*, под називом *Лоцц њисац* најновије је дело Божидара Мандића. Читалац који се први пут сусреће са овим писцем сазнаје на омоту књиге како је Мандић Авангардиста са великим почетним словом, плодан аутор, и оснивач комуне „Породица бистрих потока” у засеоку Брезовица на планини Рудник. На таквом „утопистичком острву” Божидар Мандић ствара и живи већ четрдесет и три године „сматрајући да спас за човечанство неће доћи из машине, већ из шуме”. У роману *Лоцц њисац* јунак је и гласноговорник и поборник таквог става, али и онај који се бори сам са собом. *Рвање* са сопственим мислима које поприма облик управо таквог вида телесне борбе, где загрљај и надјачавање, ерос и деструкција, постају једно, забележено је у складу са „естетиком дивљизма” која чини основу Мандићевих уметничких исказа. Разбокорена нарација и јасно уочавање корова у данашњем друштву резултује плодом специфичног мириса и укуса, јединственог у новијој српској прози.

У запису Слободана Тишме на крају књиге о значају прозе Божидара Мандића читамо да се осећа „нека рудиментарна свежина које обично недостаје у савременој домаћој прози. Разлог томе је, вероватно, веома добро постављена поетичка премиса: на делу је разгоропађени ерос који говори, тј. пише темперован сталним промишљањима о самом поступку, али без гњаваже и претенциозности, пошто је све дато флоскуларно, брзо и успут”. Обиље сентени о човеку, животу и данашњем свету које настаје на подлози оваквог поетичког принципа делује као чврста и језгровита маса, супротстављена распршености радње и лако оцртаним скицама ликова. Немар у стилу који повремено јасно избија из редова романа, а који се огледа на пољу интерпункције и синтаксичких па и граматичких правила, нема деструктивну снагу чија би улога била да уруши значај и домете написаног. Чини се да би овако површно схваћена

намера писца, који већ насловом нуди интерпретативни кључ са циљем да наведе читаоца на погрешна врата, потврђивала тезу о бесмислу писања као чина којим је могуће допрети до других. Сам роман пак доказује супротно. „Рудиментарна свежина” коју истиче Слободан Тишма управо је присутна у необичној и (данас) авангардној вери у реч. Таква реч лишена је многих формалних ограничења, што се у крајњем виду маскира у већ поменути немар. На концу, таква и јесте реч писца који се обично схвата као „лош”: она се троши у понављањима, постаје конфузна у наглим и оштрим прелазима, и растаче у алузијама које остају необјашњене. Па ипак, реч у прози Божицара Мандића успева да задржи природност и снагу елементарног, али и разорну моћ нагонског.

„Живети у складу са природом” поједностављено је али истинито *вјерују* Мандићевог човека. Отуда и раблеовско истицање физиолошког и телесног принципа, што доводи до крајње консеквенце да је и писање физиолошки чин: „Не знам да ли сам то записао или неком рекао – Пишем да не бих плакао – али, када бих боље размислио, требало је да кажем: Пишем да не бих повраћао. (...) Треба искењати све нагомилано у себи.” Писање, дакле, постаје и физиолошки чин, али и замена за физиолошки чин, начин да се избегне расипање сопства које је нужно, и олакшавајуће, али које не представља никакав вид размене са другима. То је и један од разлога зашто аутор инсистира на сексу. Вера у реч почива на њеној моћи да разбуди, узбуди и заустави перцепцију – понегде се то постиже виртуозним језичким играма, понегде употребом вулгаризама. С друге стране, идеја заједништва садржана у визији комуне најинтензивније се испољава управо кроз секс. Писање без контроле које Мандићев јунак апострофира подударно се са сексуалним нагоном који је без ограничења наметнутих друштвеним конвенцијама. Конкретан приказ таквог живота и таквих сексуалних искустава није пак дат у свом идеализованом виду. Мандићев роман није тек забелешка стварности поларизоване на утопију комуне и капиталистички свет, у којем преовлађује технологија и осећање бесмисла. Иронија у роману има другачију функцију; она усложњава стварност дела тако да постаје јасно како је живот у комуни слободан само онолико колико је слободан појединац у њој. Премда је заједница у комуни приказана најчешће као светилиште љубави и радости, каткад пред читаоцем искрсавају слике које откривају нагрижени идеал заједништва: украден новац или, чешће, секс као директан узрок поремећених односа. Парадоксално, промискуитет тако остаје у позадини приче која је испричана кроз хипертрофирани ерос, јер се, упркос првом утиску, не велича и не истиче као идеал. У први план долази основна људска потреба: потреба за блискошћу. Секс као размена енергија за јунака романа, Бошка, добија значење елементарне људске потребе за блискошћу, али испољене у свом сировом, дивљем облику. Попут неутаживе жеђи, и ова страст окупира јунака као есенција саживљавања са

природом и неизоставни корак у слободан живот, док његове сексуалне авантуре откривају да је заправо реч о неуспешном покушају гашења исконске жеђи погрешним напитком. Упркос вулгаризмима који дају живост и снагу пажљивој дескрипцији сексуалног чина, аутор не банализује секс. Нема снижавања стилског регистра, чак се примећује и поезитизација, односно тежња ка естетизацији израза, што неретко остаје замагљено експлицитним садржајем. Честа је и квантификација сексуалних искустава која делује као пуки атрибут сатирског нагона или део пишчеве игре (једне од многих) чији је циљ да шокира читаоца: „Тихи глас ’из мог трулог ја’ је шапутао: нећеш успети, све док не појебеш бар три лекторке.” Реч је, ипак, о наличју игре са дубљим семантичким потенцијалима: између *јунака* и *јунакиње* приче нема додира ни интимног контакта. Акумулација сексуалних искустава на једној страни контрапункт је осиромашеној визији љубави у савременој стварности.

Марија Јовановић, коју аутор уводи са значајним предзнаком *јунакиње*, уплив је савремености у комуни: уместо књижевности она бира новинарство, док се секс поништава фригидношћу. Уколико разумемо да је секс за Мандићевог јунака „извор божанског и животног” и да он на тај начин испољава „протест против помашинења човека”, лако ћемо видети Марију Јовановић као десексуализовани субјект, односно објект савременог света којим лако влада „и политика, банке и капитал”. Она се исказује као необична само у релацији са јунаком, кроз дијалоге са претежно филозофским тоном у којима се неретко откривају грешке и површност у познавању филозофије. Њено име, међутим, открива да је реч о девојци која може бити „било која”, као што је и недостатак косе знак свесног одрицања *да се буде њрејознај*: она не може бити препозната као црвенкоса, плавокоса, па ни као краткососа, што је начин на који јунак најчешће атрибуира друге јунакиње. Марија Јовановић није тек представница „злог феминизма”, она је једино приказана прогресивно у распону од десет година, од гимназисткиње и колумнисткиње до запажене новинарке и *главне* у некадашњој Бошковој комуни. Јован Ћирилов, на пример, доследно се у делу спомиње као пријатељ кога је „уништио Шекспир”, док су остала понављања такође у функцији бележења *њренушка* као довољно снажног да буде одређујући чинилац у приказивању ликовва. Воља за моћ дефинише примарну потребу јунакиње, али она, упркос сталном напредовању и, паралелно, узмицању од јунака, остаје једнодимензионални лик, заокружен на крају политичким моментом. С друге стране, Бошко по сопственом признању пропада и отчовечује се. Неиспуњена „чежња за свеопштим праспајањем”, која се манифестује као реализована носталгија у обличју комуне, говори да је „божанска искра” сексуалне енергије непотпуна замена људске потребе за додиром душа.

Јунак у Мандићевом роману проповеда, саветује, жали се и исповеда. На заводљив начин редефинише се позната максима *dulce et utile*,

јер се аутор не устеже да мисао јунака о свету прикаже као довољно снажну да обухвати меланхоличне рефлексije о човековом јадy, али и забавне приче анегдотског карактера. Јунак романа *Лоци њисац* бива и отворено патетичан у свом жалy за женама које га напуштају (оспољена идеја о неоствареном јединству), или пак готово ритмичном роптању о томе како га нико не разуме. Уколико патетику схватимо као одлику лошег писања, схватамо да се и овакав вид израза уклапа у концепт о лошем писцу који Мандић вешто намеће читаоцу. Ипак, ако су и патетика, и морализовање, и еротизовање (Славко Матић подвлачи да би злoбници рекли порнографирање) одлике „лошег” стила, оне су с друге стране и потврде људскости. У једноставно постављеној антиномији човек–машина, Божидар Мандић је на страни човека, појединца у вечитој борби са собом, али и са „Глобалитаризмом”: „Довољан је један гест неутуђења и један човек па да силе умножавања капитала више не буду сигурне.” Мандићево дело тако постаје више гест него роман у класичном смислу, текст који брани своје право да остане непретенциозни позив за величање радости („Радост је само изврнуто лице наметнуте политике”). То је једна од стратегија креативног реализма, правца писања који је аутор сам измислио, која упућује читаоца да, ослобођен очекивања и предрасуда, крене у потрагу за духовном блискошћу са другима. Изневерено очекивање у оквиру дела да ће се остварити физички и духовни спој јунака и јунакиње замењује се тако новим очекивањем да се вером у снагу личности може учинити узмак од општег отуђења.

Мр Сања П. ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com

САВРЕМЕНА БАСНА У РАЉАМА ВИЗУЕЛНОГ

Душица Савић Бенгијат, *Гавран врани*, Драслар, Београд 2019

Душица Савић Бенгијат одавно је присутна у умјетничком свијету Београда, у којем оставља значајне трагове не само пером и перницом (*Дамасенове приче*, *Андромедина враица*, *Плејада*, *Seria Antiqua*, *Узрен*, *Северни ветар* и *Еолова кћи*, *Chestnuts and Mulberry*, *Јеврејски њорџрејши* у делима *Иве Андрића*) већ и кичицом и умјетничким платном, као и дизајном на разним плановима и материјалима. Она непрестано истражује